

5. EMBERI TŐKE, II. RÉSZ

TESZTPONTSZÁM ÉS ISKOLAI TELJESÍTMÉNY

5.1. A NŐI–FÉRFI ISKOLÁZOTTSÁGI KÜLÖNBSÉGEK ÁTALAKULÁSA

VARGA JÚLIA

Az 1990-es évek végére a legtöbb fejlett országban megfordultak a nemek közötti iskolázottsági különbségek (lásd például *Schofer–Meyer*, 2005, *Goldin és szerzőtársai*, 2006, *Vincent-Lancrin*, 2008, *Parro*, 2012). Míg korábban a férfiak mindig iskolázottabbak voltak a nőknél, az utolsó évtizedekben a nők már nagyobb arányban szereztek felsőfokú vagy magasabb végzettséget, mint a férfiak, és kisebb arányban tartoztak az alacsony iskolázottságúak közé. A nők iskolázottságának ilyen mértékű növekedésének magyarázatára különböző okokat mutatott be az irodalom. Így azt, hogy mivel általánosan elfogadottá vált a nők állandó munkaerőpiaci részvétele, ez ösztönözte a nők emberitőke-befektetéseit (*Goldin és szerzőtársai*, 2006). A felsőfokú végzettségük iránti munkakereslet növekedése és a felsőoktatás extra női kereseti hozama ugyancsak elősegítette a nők felsőfokú továbbtanulását (lásd például, *Charles–Luoh*, 2003, *DiPrete–Buchmann*, 2006). *Becker és szerzőtársai* (2010) a nem kognitív képességek nemek közötti különbségéhez kötik, hogy a nők számára a felsőoktatás költségei kisebbek, mint a férfiak számára, és az alacsonyabb költségekkel indokolják a nők magasabb részvételi arányát. A nők nemcsak a felsőoktatási részvételi arányokban előzték meg a férfiakat, hanem a felsőoktatásba bekerültek közül nagyobb arányban szerzik is meg a végzettséget (*DiPrete–Buchmann*, 2006, *OECD*, 2016), ami tovább növeli előnyüket a felsőfokú végzettségük arányát tekintve.

2017-ben az EU28 átlagában a fiatalok (20–24 évesek) között a legfeljebb alsó középfokú (ISCED 0–2) végzettségük aránya a férfiak között majdnem 5 százalékponttal volt nagyobb, mint a nők között, míg a felsőfokú végzettségük aránya a nők között 17,5 százalékponttal haladta meg a férfiakon belüli arányt. A 30–34 évesek körében a felsőfokú végzettségük aránya 10 százalékponttal volt nagyobb a nők javára (*5.1.1. táblázat*). Magyarországon a nemek közötti különbségek kisebbek voltak, mint az EU28 átlagában, de tendenciájukban hasonló irányú folyamatokat figyelhettünk meg.

1990-ben, a gazdasági átalakulás kezdetén Magyarországon a teljes, 15 évesnél idősebb népesség körében a nők iskolázottsága – az érettségi végzettségük arányától eltekintve – még rosszabb volt, mint a férfiaké. A nők között a férfiakkal összevetve nagyobb volt az alacsony (általános iskolánál alacsonyabb és általános iskolai) végzettségű nők aránya, jóval kisebb az érettségi nélküli középfokú szakmai végzettségük aránya és valamivel kisebb a felsőfokú vég-

zettségük aránya. Nagyobb arányban voltak közöttük viszont olyanok, akik legmagasabb végzettsége az érettségi volt (5.1.1. ábra).

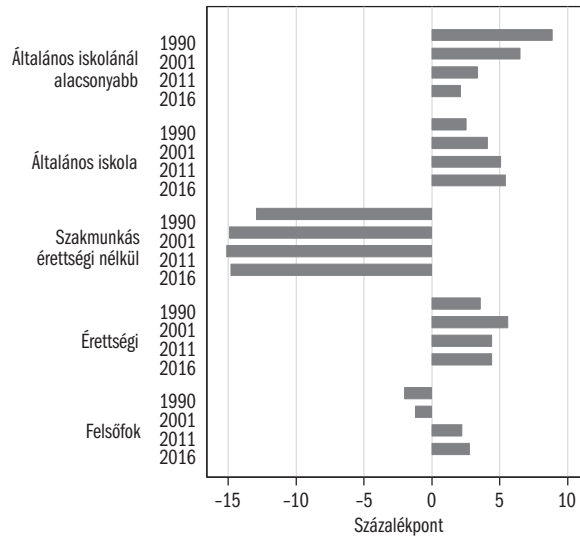
5.1.1. táblázat: A nők és férfiak iskolázottsági csoportok szerinti megoszlásának különbsége a fiatal korcsoportokban, 2017

	EU28-átlag			Magyarország		
	nők	férfiak	különbség	nők	férfiak	különbség
	(százalék)			(százalék)		
20–24 éves						
Legfeljebb alsó középfok (ISCED 0–2)	14,2	19,1	-4,9	15,5	15,8	-0,3
Középfok (ISCED 3)	64,4	65,8	-1,4	73,1	78,5	-5,5
Felsőfok (ISCED 5–8)	32,4	14,9	17,5	11,4	5,7	5,7
30–34 éves						
Felsőfok (ISCED 5–8)	44,2	33,9	10,3	35,8	24,7	11,1

Megjegyzés: Az adott iskolázottsági csoporthoz tartozó 20–24 éves (illetve 30–34 éves nők százalékaránya a 20–24 éves (illetve 30–34 éves) nők között, mínusz az adott iskolázottsági csoporthoz tartozó 20–24 éves (illetve 30–34 éves) férfiak százalékaránya a 20–24 éves (illetve 30–34 éves) férfiak között.

Forrás: *Eurostat*.

5.1.1. ábra: A 15 évesnél idősebb nők és férfiak iskolázottsági kategóriák szerinti megoszlásának különbsége Magyarországon, 1990, 2001, 2011 és 2016 (százalékpont)

Megjegyzés: Az adott iskolázottsági kategóriához tartozó nők százalékaránya mínusz az adott iskolázottsági kategóriához tartozó férfiak aránya.

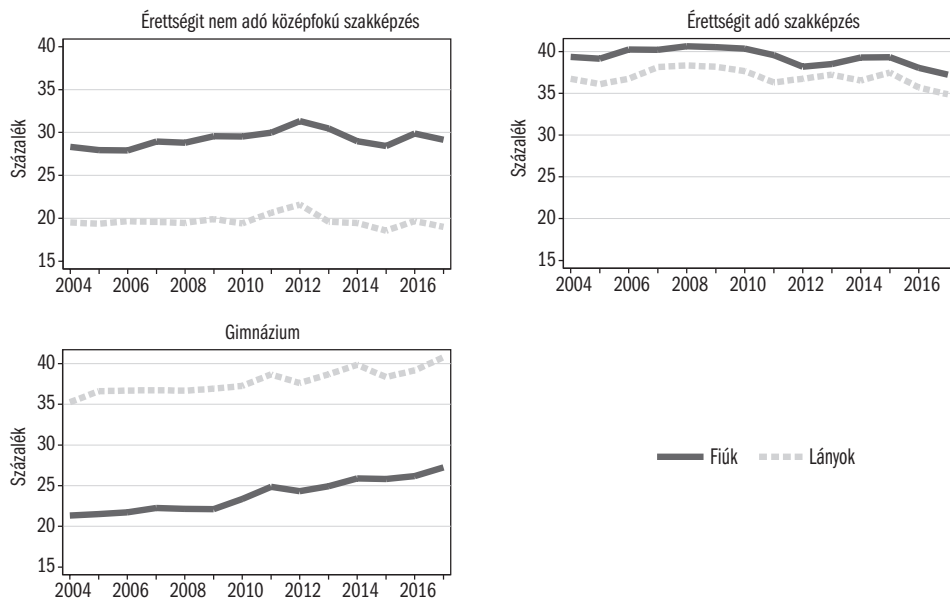
Forrás: A *KSH* 1990, 2001 és 2011 Népszámlálás, valamint a 2016. évi Mikrocenzus adataiból számolva. Az ábra pozitív tartománya a nők, a negatív tartomány a férfiak túlsúlyát jelzi.

A fiatalabb korcsoportokban viszont már 1990-ben is iskolázottabbak voltak a nők, mint a férfiak. A legfeljebb alsó középfokú, vagyis általános isko-

lai végzettségük arányát tekintve nem volt különbség a nemek között, de nagyobb arányban voltak diplomások a nők, mint a férfiak (5.1.1. táblázat), mivel Magyarországon – több volt szocialista országhoz és a skandináv országokhoz hasonlóan – a felsőoktatásban a nők aránya már 1981-re elérte, majd meghaladta az 50 százalékos részarányt (Bavel, 2012). Az átalakulást követő oktatási expanzió következtében 2011-re már a teljes, 15 évnél idősebb népesség körében is előnyre tettek szert a nők a felsőfokú végzettségük arányát tekintve, majd ez az előny tovább nőtt 2016-ig.

Az elkövetkező években a nemek közötti különbségek további növekedése várható. Egyrészt a középfokú továbbtanulás során a fiúk nagyjából 10 százalékponttal nagyobb arányban tanulnak tovább érettségit nem adó középfokú szakképzésben, amely nem ad lehetőséget felsőfokú továbbtanulásra. A lányok ezzel szemben nagyjából 10 százalékponttal nagyobb arányban gimnáziumban tanulnak tovább (5.1.2. ábra). A szakgimnáziumi (korábban nevéen szakközépfokú) továbbtanulásban a fiúk csak 2–3 százalékponttal előzik meg a lányokat, így összességében az érettségit adó képzésben továbbra is előnyben vannak a lányok.

5.1.2. ábra: A különböző középfokú iskolatípusokban továbbtanulók aránya Magyarországon nemek szerint, 2004–2017 (százalék)

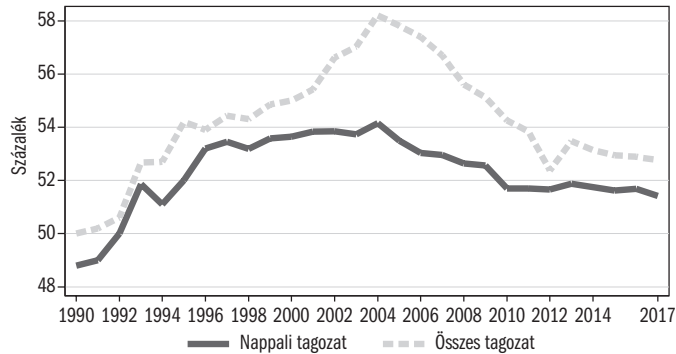

Forrás: Varga és szerzőtársai (2018) C.2.4. indikátor.

A felsőoktatásban tanulók között 2004 után csökkent a nők aránya, de továbbra is meghaladja az 50 százalékot mind a nappali, mind az összes tagozaton (5.1.3. ábra). Ráadásul, mivel a nők Magyarországon is nagyobb arányban

fejezik be sikeresen a tanulmányaikat, mint a férfiak, ezért a végzettek között még nagyobb a nők előnye (lásd erről *Hermann–Varga, 2012*).

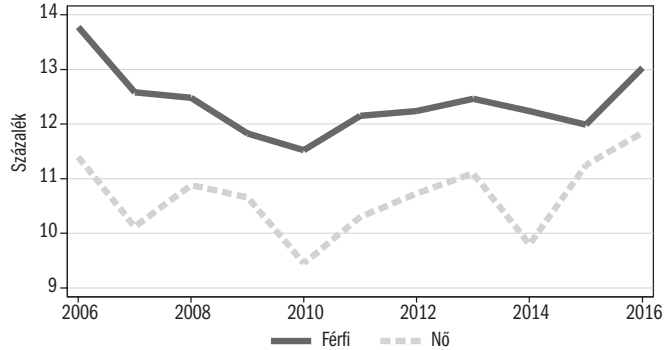
5.1.3. ábra: A nők aránya a felsőoktatásban tanulók között Magyarországon, 1990–2017 (százalék)

Forrás: 1990–2000-ig az Oktatási Minisztérium Oktatási Évkönyvek adatai, 2000-től az [Oktatási Hivatal adatai](#) alapján.

Várhatóan az alacsony végzettségűek aránya is jobban csökken majd (vagy kevésbé növekszik) a nők, mint a férfiak között, mivel a nők kisebb arányban korai iskolaelhagyók, mint a férfiak, bár 2010-et követően a korai iskolaelhagyók arányának növekedésével a korai iskolaelhagyók nők közötti aránya közelíteni kezdte a férfiak között megfigyelhető arányt (*5.1.4. ábra*).

5.1.4. ábra: A korai iskolaelhagyók aránya Magyarországon nemek szerint, 2006–2016 (százalék)

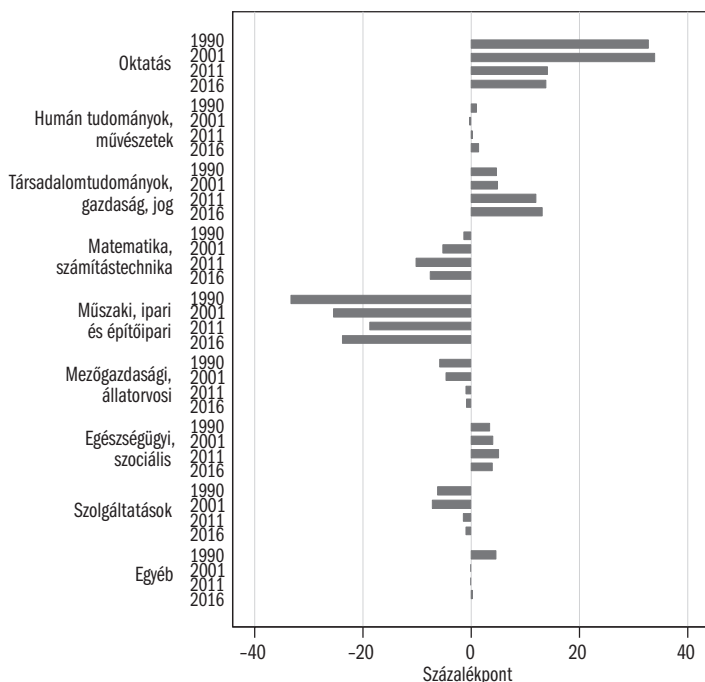

Forrás: *Varga és szerzőtársai (2018)*.

A nők már nagyobb arányban szereznek felsőfokú végzettséget, mint a férfiak, de nem minden tudományterületen kerültek többségbe, sőt nagyon jelentős a nemek szerinti szegregáció a képzési területek megválasztásában a legtöbb országban, bár országonként komoly különbségek vannak. A nők alulreprezentáltak a természettudomány, műszaki, informatikai, matematikai képzési területen – úgynevezett STEM (*Science, Technology, Enginee-*

ring, Maths) –, és túlreprezentáltak a tanárképzés, bölcsészettudomány, társadalomtudomány jog és egészségügyi képzési területeken (Charles–Bradley, 2002, Vincent-Lancrin, 2008, Zafar, 2013). Ezek a különbségek fontos következményekkel járnak a diplomás férfiak és nők kereseti lehetőségeire nézve (Brown–Corcoran, 1997, Jurajda, 2003, Machin–Puhani, 2003).

5.1.5. ábra: A 30–34 éves diplomás nők és férfiak diplomájuk tudományterülete szerinti megoszlásának különbsége Magyarországon 1990, 2001, 2011 és 2016 (százalékpont)

Forrás: A KSH 1990., 2001. és 2011. évi népszámlálás, valamint a 2016. évi mikro-cenzus adataiból számolva.

Magyarországon 1990-ben a 30–34 éves diplomás nők csaknem felének a tanárképzésben szerzett diplomája volt. Bár a nők a következő évtizedekben is túlreprezentáltak maradtak e területen, a diplomás nők és férfiak közötti csökkent a különbség a tanárképzésben szerzett diplomák arányát tekintve (33 százalékponttól 14 százalékpontra). Nőtt viszont a különbség a társadalomtudományi, gazdaság és jogi képzésterületen szerzett diplomások arányában a nők javára. 1990-ben még csak 5 százalékponttal előzték meg a nőket a férfiakat az ilyen képzési területen szerzett diploma részesedési arányában, 2016-ban már 13 százalékkal. A műszaki, ipari és építőipari képzésterületen szerzett végzettségek arányában viszont 1990 és 2011 között a nők jelentős mértékben kezdték ledolgozni hátrányukat. 1990-ben a férfiak előnye 33 százalékpont volt, majd 2011-ig az előny 18 százalékpontra csökkent. Nőtt

viszont a férfiak előnye a matematika, számítástechnika és természettudományok képzési területen, az 1990-ben megfigyelt 1,5 százalékpontosnál kisebb előnyről 2011-ig több mint 10 százalékponttal emelkedett. 1990 és 2016 között nem változott a nagyon csekély különbség a két nem között a humán tudományok és művészetek és az egészségügyi, szociális tudományterületen szerzett diplomák arányát tekintve, és eltűnt a különbség a mezőgazdasági, állatorvosi tudományterületeken szerzett diplomák arányában.

A tudományterületi arányok komoly átrendeződése ellenére Magyarországon is jelentős különbségek maradtak a két nem között diplomájuk tudományterületek szerinti megoszlásában, ami alapvetően befolyásolhatja a két nem munkaerőpiaci lehetőségeit, és hatással van arra is, hogy hogyan alakul az összes diplomás képzési területek szerinti megoszlás. Magyarországon aligha növelhető nagyobb mértékben a STEM végzettségűek aránya anélkül, hogy a nők a jelenleginél nagyobb arányban választanák e tudományterületeket.

Hivatkozások

- BAVEL, J. V. (2012): The reversal of gender inequality in education, union formation and fertility in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research*, Vol. 10. 127–154. o.
- BECKER, G. S.–HUBBARD, W. H. J.–MURPHY, K. M. (2010): Explaining the Worldwide Boom in Higher Education of Women. *Journal of Human Capital*, Vol. 4. No. 3. 203–241. o.
- BROWN, C.–CORCORAN, M. (1997): Sex-based differences in school content and the Male-Female Wage Gap. *Journal of Labor Economics*, Vol. 15. No. 3. 431–465. o.
- CHARLES, K. K.–LUOH, M. C. (2003): Gender differences in completed schooling. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 85. No. 3. 559–577. o.
- CHARLES, M.–BRADLEY, K. (2002): Equal but separate? A cross-national study of sex segregation in higher education. *American Sociological Review*, Vol. 67. No. 4. 573–599. o.
- DIPRETE, T. A.–BUCHMANN, C. (2006): Gender-specific trends in the value of education and the emerging gender gap in college completion. *Demography*, Vol. 43. No. 1. 1–24. o.
- GOLDIN, C.–KATZ, L. F.–KUZIEMK, I. (2006): The Homecoming of American College Women: The Reversal of the College Gender Gap. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 20. No. 4. 133–156. o.
- HERMANN ZOLTÁN–VARGA JÚLIA (2012): A népesség iskolázottságának előrejelzése 2020-ig. Iskolázási mikroszimulációs modell (ISMİK). *Közgazdasági Szemle*, 59. évf. 7–8. sz. 854–891. o.
- JURAJDA, S. (2003): Gender wage gap and segregation in enterprises and the public sector in late transition countries. *Journal of Comparative Economics*, Vol. 31. No. 2. 199–222. o.
- MACHIN, S.–PUHANI, P. A. (2003): Subject of degree and the gender wage differential. Evidence from the UK and Germany. *Economics Letters*, Vol. 79. No. 3. 393–400. o.
- OECD (2016): [Completion rate of full-time students by level of education, gender, method and duration \(2014\)](#). Megjelent: *Education at a Glance 2016*. Chapter A. The Output of Educational Institutions and the Impact of Learning, Table A9.1. OECD, Párizs, 31–171. o.
- PARRO, F. (2012): International Evidence on the Gender Gap in Education over the Past Six Decades. A Puzzle and an Answer to It. *Journal of Human Capital*, Vol. 6. No. 2. 150–185. o.
- SCHOFER, E.–MEYER, J. W. (2005): The Worldwide Expansion of Higher Education in the Twentieth Century. *American Sociological Review*, Vol. 70. No. 6. 898–920 o.
- VARGA JÚLIA–HAJDU TAMÁS–HERMANN ZOLTÁN–HORN DÁNIEL (2018): A közoktatás indikátorrendszere, 2017. Szerkesztette: *Varga Júlia*. MTA KRTK KTI, Budapest.
- VINCENT-LANCRIN, S. (2008): [The Reversal of Gender Inequalities in Higher Education: An On-going Trend](#). Megjelent: *Higher Education to 2030*. Vol. 1. Demography–OECD, Párizs, 265–298. o.
- ZAFAR, B. (2013): [College Major Choice and the Gender Gap](#). *Journal of Human Resources*, Vol. 48. No. 3. 545–595. o.